

overvloed” en de virtualisering waar ze toe zal leiden, is het een terugkeer naar het lokale, naar inbedding en geleefde ervaring, naar een logica van de participatie, het gesitueerd-zijn en de inwoning. Dat brengt hem tot een kort slotpleidooi voor het wonen, dat “een immuunsysteem van herhaalbare gedragingen” creëert, en het inwonen, de “moeder van de asymmetrie”. “Inwonen blijkt nu eenmaal iets te zijn

wat ik alleen bij mezelf en de mijnen doen kan, de ander alleen bij zichzelf en de zijnen. (...) Inwonen is passief engagement met de eigen situatie, een passief en actief meecreëren van haar eigen vage en unieke uitgebreidheid (...) De uitgebreidheid van inbeddende situaties, dat spreekt vanzelf, is de natuurlijke handlangster van het duurzame” (pp. 277-279)

Jeroen Peeters

Tien op tien voor de biologische landbouw

Guido Van Huylbroeck, Lieve De Cock, Erik Krosenbrink, Koen Mondelaers, Ludwig Lauwers, Eva Kerselaers & Wim Govaerts. Biologische landbouw, mens, markt en mogelijkheden. Lannoo-campus 2005, 292 p.

Verskillende mensen die samen één boek schrijven over biologische landbouw, dat is interessant. Want dan kan je verwachten dat over structuur en inhoud goed is nagedacht, dat die bio-landbouw vanuit verschillende perspectieven is bekeken en ontleed, kortom dat je een goed uitgebalanceerde state of the art krijgt. Op één voorwaarde. De schrijfploeg moet ook goed uitgebalanceerd zijn.

Dat is gelukkig het geval geweest voor “Biologische Landbouw, mens, markt en mogelijkheden” waaraan drie partners gewerkt hebben: de vakgroep landbouweconomie van de Gentse universiteit, het Centrum voor Landbouweconomie van de Vlaamse overheid, en mensen uit de biosector zelf. Dat dit boek op een toegankelijke wijze verslag doet van wetenschappelijk onderzoek, waarbij boeren zélf hun visie konden geven, maakt het nog interessanter.

De auteurs zoeken een antwoord op de prangende vraag hoe het komt dat

de ontwikkeling van de biologische landbouw niet van de grond komt in onze contreien, ondanks het feit dat de vraag groter is dan het aanbod en ondanks veel goede wil en goed geld geïnvesteerd ter promotie van bio? Dat is toch een sterke stimulans, en reden tot optimisme?

Optimisme was er inderdaad enkele jaren geleden, toen naast de trekker Bond Beter Leefmilieu, mijn organisatie Vredeseilanden mee aan de wieg stond van de campagne “Tien op tien voor de biologische landbouw”. Tegen 2010 moest en zou 10% van het Vlaamse landbouwareaal bio zijn. We spiegelde ons aan Oostenrijkers, Zwitsers, Italianen, Zweden en Denen. Die haalden in 2003 percentages variërend van 6.3% tot 12%. Maar in 2003 haalde ons land 1,25%. Wallonië brengt bovendien méér in dan Vlaanderen, waar het aantal biologische hectaren in 2005 stabiliseerde op amper 0.5% van het landbouwareaal (VILT,2006).

Hoe komt dat toch? Simpele vraag, het complexe antwoord vind je in het boek.

In twee hoofdstukken maak je kennis met biolandbouw en het zal je al snel duidelijk worden dat bio méér is dan kunstmest en pesticiden mijden. Biolandbouw is vooral een holistische en duurzame manier van omgaan met de levensprocessen in het agro-ecosysteem. In mensentaal zou je kunnen zeggen:

“Een bioboer werkt zoveel mogelijk met de natuur mee om jaar na jaar een mooie oogst te krijgen.” Daarbij is een actief en divers bodemleven van belang want dat maakt de grond vruchtbaar, dat wil zeggen goed van structuur en rijk aan voedingsstoffen voor de gewassen. De verschillen tussen biologische en gangbare landbouw worden aangegeven voor akkerbouw en melkveehouderij. Dan volgt een overzicht van wetgeving rond biolandbouw en de systemen voor controle en certificering van biologische bedrijven en producten. De auteurs benadrukken het belang van het Biogarantie®-keurmerk, dat de consument toelaat om gemakkelijk bioproducten te herkennen. Maar het gebruik van dit keurmerk is blijkbaar duur en administratief ingewikkeld. In Duitsland heeft groene minister Künast dat al lang vereenvoudigd. Dan vraag je je als lezer af: wanneer volgt men in ons land dat goede voorbeeld? Het verhaal van ontstaan en ontwikkeling van onze biosector is ook ingewikkeld. Je moet al behoorlijk thuis zijn in ‘het wereldje’ om bijvoorbeeld te weten dat onder andere Belbior, Naredi, Velt, landwijzer, Blik,... elkaar vinden in het overlegplatform Bioforum, wiens website www.bioforum.be uw bezoek waard is!

Uit enkele grafieken blijkt dat de Belgische bio-boom begon in 1994, toen de overheid met subsidies over de brug kwam. De voedselcrisis hebben zeker ook geholpen aan de expansie, ineens wilden méér consumenten bio eten. Tussen 1994 en 2002 vervijfvoudigde het aantal bioboeren en het bio-areaal vertienvoudigde bijna. Maar het succes is relatief, want pieken op 1,25% van het totaal aantal boeren en 1,79% van het areaal is nog héél ver van de gedroomde 10% en een stuk onder het Europees gemiddelde van 3,5%.

Waarom boeren tegen of voor bio zijn en wat omschakelen zo moeilijk maakt is het tweede grote luik van dit boek. Laat het duidelijk zijn: overschakelen

van gangbare naar biologische landbouw is een erg grote verandering of innovatie. Een bio-aardappel en een gangbare patat kunnen als twee druppels water op elkaar lijken, maar het zijn twee verschillende producten. Voor de teelt is specifieke kennis nodig, de afzetkanalen verschillen, de klanten hebben een heel eigen profiel.

Het boek analyseert de vijf fasen in het beslissingsproces waar een boer(in) doorheen moet vooraleer de stap naar omschakeling echt gezet wordt. Uit dit onderzoek blijkt dat bij de doorsnee landbouwer het idee zelfs niet opkomt om eventueel over te schakelen naar bio-landbouw. Er is geen interesse, geen zoeken naar informatie, men blijft steken bij een zeer beperkte kennis over biologische landbouw en nestelt zich in het (voor)oordeel, “bio is voor idealisten, voor mijn bedrijf is het geen volwaardig alternatief”.

Maar landbouwers die bioboeren kennen als familie, vriend of buur staan wel positief. Dit strookt met de ervaring van Vredeseilanden, dat wervende informatie, dialoog en uitwisseling een cruciale rol spelen in elke ontwikkeling. Ik herhaal dan ook graag de oproep van de auteurs, dat er iets gedaan moet worden aan de houding van de klassieke landbouwgemeenschap tegenover de biologische productiemethode en dat er nood is aan méér samenwerking tussen gangbare en biologische landbouworganisaties.

Een andere positieve noot is de toenemende interesse voor bepaalde biologische technieken, zoals mechanische onkruidbestrijding, groenbemesters en diervriendelijke stallen, die steeds meer ingang vinden in de gangbare landbouw. Als de vakliteratuur en het landbouwonderwijs die evoluties op de voet volgen, kan op termijn de kloof tussen gangbaar en bio kleiner worden.

Een belangrijke conclusie uit dit boek is ook dat biologische landbouw een interessante kraamkamer is voor nieuwe, milieu- en diervriendelijke productiemethoden. Dat verdient erkenning

en kan een argument zijn voor financiële ondersteuning van deze sector. In het boek is er ook veel aandacht voor de visies en problemen van boeren die wél de stap naar biologische landbouw gezet hebben. Als je hen vraagt naar de meerwaarde van bio (sociaal, economisch, op persoonlijk en op technisch vlak), dan kom je tot drie categorieën. Idealisten, 23% zoeken zelf hun weg wel. Opportunisten, 24% sprongen in de voorbije jaren op de biokar en zorgden voor expansie, maar zijn de eersten om terug naar gangbare technieken over te schakelen. De biologische ondernemers, 53% zijn belangrijk om de sector op een stabiele wijze te laten groeien. Allemaal hechten ze veel belang aan zekerheid qua afzet en meerprijs voor hun producten, een betere kostenstructuur, een redelijk inkomen en specifiek onderzoek en informatie voor hun sector.

Het derde grote luik in dit boek behandelt de marktwerking en stelt de vraag naar bio van eigen bodem. We vinden hier de bevestiging dat het marktaandeel van bio klein is, zowel qua omzet, aantal deelnemers in de keten als qua aandeel in de consumentenbestedingen. De supermarkt wordt steeds belangrijker als afzetkanaal, de biospeciaalzaken gaan wat achteruit. Hoeveverkoop, versmarkt en andere korte distributieketens zijn voor bio belangrijker dan voor de gangbare landbouw. Consumenten voelen zich vooral tot bio aangetrokken omwille van gezondheids- en ecologische redenen. Maar consumenten worstelen ook met vragen als “krijg ik waar voor mijn geld?”

Je zou denken dat mensen door hun aankopen proberen bij te dragen aan een schoner leefmilieu en een leefbaar platteland hier bij ons, in plaats van in Frankrijk of zo. Maar de Vlaamse consument hecht over het algemeen weinig belang aan het land van herkomst van voedingswaren. Promotiecampagnes om consumptie op te drijven blijven nodig, maar zouden in de toekomst

méer nadruk mogen leggen op de extra voordelen van “bio uit eigen land”. Ook de supermarkten met hun “aankopers”, mogen best wat extra inspanningen leveren en Belgische producenten van biovoeding kansen geven om hun aanbod af te stemmen op de vraag. Dergelijke houding mag best deel uitmaken van het ethisch ondernemen waar de supermarkten steeds meer mee uitpakken.

Een gelijksoortige opmerking kan worden gemaakt op het vlak van de prijzen. De studie toont aan dat biologische producten gemiddeld 60% duurder zijn dan gangbare producten, terwijl de meeste consumenten maar 20% méér willen betalen. Maar het past niet dat de bioverkopers de verantwoordelijkheid afwentelen op de boeren en hen onder druk zetten om de waar dan maar goedkoper aan te bieden. De inefficiëntie ligt namelijk niet bij de boeren, maar hogerop in de keten, zo stelt dit boek. Het is de keten die niet goed werkt, een soort “captain-of-chain” die alle neuzen in dezelfde richting doet wijzen zou misschien kunnen helpen.

Eén opmerking van mijn kant: om ervoor te zorgen dat die “dezelfde richting” ook oprecht meewerkt aan de ontwikkeling van de biologische landbouw in België (die 10% weet je wel), is wat mobilisatiewerk aangewezen. Het draagvlak bestaat, want niet minder dan 187 organisaties vormen samen het Vlaams Platform voor de Biologische Landbouw en organiseren elk jaar de “biozomer”, in het kader van de campagne “10 op 10 voor de biologische landbouw”.

Maar ook de Vlaamse overheid moet zich inzetten en méér haar best doen. Volgens de auteurs is haar aanpak versnipperd, duidelijke coördinatie en prioriteitssetting ontbreekt. Werk aan de winkel dus voor onze minister-president, tevens minister van landbouw.

De laatste twee hoofdstukken gaan over de toekomst en geven de resultaten weer van onderzoek met een wiskundig model

dat toelaat de omschakelingspotentie te berekenen. Die potentie wordt vervolgens gecombineerd met toekomstscenario's, die pessimistisch of optimistisch zijn, afhankelijk van de evolutie van variabelen zoals de afzetprijs en de prijs van de inputs, machines, arbeid,... Dit leidt tot de verbazende vaststelling dat als het beste scenario gerealiseerd wordt, er effectief 10% biologische boeren bij kunnen komen. Maar in het meest pessimistische scenario komen er maar 0,2% bij, te weinig om de afhakers te compenseren. Jammer genoeg "is de vaak klagende berichtgeving over de biosector zo initiatiefbedervend dat we momenteel in het pessimistische scenario terechtgekomen zijn", zo schrijven de auteurs.

Om deze vicieuze cirkel te doorbreken worden twee suggesties aangekaart. Aan de boerenkant moet men zich inzetten voor positieve beeldvorming over biologische land- en tuinbouw. Het is een volwaardige sector, met methoden die goed haalbaar zijn en arbeidsvreugde bevorderen. Maar... de boerenkant is verdeeld. De gangbare landbouw vakpers en omkaderende organisaties

blijven volharden in een op vooroordelen gebaseerd negatief discours over biologische landbouw.

Aan de consumentenzijde moet opschaling en samenwerking gestimuleerd worden, zodat de markt ketens efficiënter worden. De overheid zou ondersteuning moeten bieden voor bedrijfs- en marktbegeleiding en kan ook aan de verwerkers méér aandacht besteden.

Afsluitend, denk ik dat er toch hoop is. Ik geloof dat de brede consumentenbeweging, met haar vele tijdschriften, websites, activiteitenaanbod,... nog een grotere en actievere rol zal gaan spelen, in wisselwerking met de media. Er is een toenemend besef dat een op industriële leest geschoeid voedselsysteem fundamentele problemen kan veroorzaken voor mens en natuur. Denk maar aan de opwarming van de aarde, of de kwaliteit van ons drinkwater. Het is in het nieuws, er wordt over gepraat. Steeds meer mensen voelen zich aangesproken om er zelf iets aan te gaan doen. Zo ontstaat er een draagvlak dat uiteindelijk ook de beleidsmakers zal interesseren.

Jan Vannoppen

Grenzen en de noodzaak van een nieuw mensbeeld

Koo van der Wal en Bob Goudzwaard (red.), 2006, *Van grenzen weten. Aanzetten tot een nieuw denken over duurzaamheid*, Damon, Budel, 231 p.

Duurzaamheid is een thema dat bij uitstek vraagt om een interdisciplinaire aanpak zoals ook voorliggend boek laat zien. Daarin stellen een groep Nederlandse wetenschappers vanuit verschillende disciplinaire invalshoeken het probleem van de fysische grenzen, en dus van steeds verdergaande materiële

groei, alsook van mogelijke uitwegen aan de orde. Vooreerst wordt het probleem van de fysische grenzen geduid vanuit een natuurwetenschappelijk oogpunt. Daarbij komen energieverbruik, biodiversiteit en klimaatverandering aan bod. Lezers van de *Terra incognita*-artikelen in Oikos zullen daarin niet zoveel nieuw vinden. Het zwaartepunt van het boek ligt evenwel bij het tweede en derde deel waar vanuit sociaal-wetenschappelijke en cultuurfilosofische analyses gezocht wordt naar wegen voor verandering. Dat is niet toevallig want de "eigenlijke problematiek" ligt volgens de inleiders in "de inrichting en wijze van functioneren van het